

TƏHLİL

TOVUZ DÖYÜŞLƏRİNDƏ PSIXOLOJİ HƏRB VASİTƏLƏRİ

12 iyul tarixində Erməni Silahlı Qüvvələrinin Tovuz istiqamətində Ermənistan-Azərbaycan sərhədindəki postumuza ağır silahlardan hücum etməsi nəticəsində yeni bir döyüş başladı. Bu döyüş Birinci Qarabağ müharibəsindən və 2016-cı döyüşlərindən fərqli olaraq keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti və ətrafındakı rayonların sərhədində deyil, Ermənistan Azərbaycan sərhədində baş verməsi ilə yadda qaldı. Lakin bu üç döyüş arasında oxşar bir cəhəti vardı ki, hər üç halda döyüş sadəcə cəbhədə olmadı, eyni zamanda ondan kənarında bir neçə istiqamətdə oldu. Beynəlxalq media məkanında, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində və diaspor nümayəndələri arasında yaşanan bu müharibədə hər iki tərəf “psixoloji hərbi” vasitələrindən aktiv istifadə etdi.

Tovuz döyüşləri və ümumiyyətlə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin əsas istiqamətlərindən biri də məhz qarşılıqlı olaraq psixoloji müharibə vasitələrindən istifadə olunmasıdır. İstər düşmən tərəfi, istərsə də biz qarşılıqlı olaraq bu metodlardan istifadə edirik, qarşı tərəfin müqavimət gücün zəiflətməyə çalışırıq. Xüsusən erməni diasporunun gücü və təcrübəsi, Ermənistan dövlətinin professional yalan danışma imkanlarını və erməni məsələsinin böyük güclər üçün bir vasitə olduğunu nəzərə aldığımız zaman psixoloji hərbin Azərbaycan üçün əhəmiyyəti daha da artır. Son illərdə isə Ermənistanın hərbi gücünün Azərbaycan qarşısında zəifləməsi onun psixoloji hərbi vasitələrindən daha çox istifadə etməyə məcbur edir.

Psixoloji hərbdə əsas məqsəd düşməni qorxutmaqdır

Bu sahənin ekspertləri psixoloji hərbi, müharibə və sülh vaxtında düşmənin əhval-ruhiyyəsini, düşüncə və hərəkətlərini dəyişdirmək məqsədi ilə məlumatların məqsədli şəkildə istifadə olunması olaraq açıqlayır. Psixoloji müharibədə gücün mənbəyi güllə və silah deyil, müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində aparıcı rola sahib olan məlumatdır/bilgidir. Məlumat kirliliyi içində ən doğru məlumatı əldə edən, onu düzgün istifadə edən, vaxtında daha çox kütləyə çatdıran və inandırıcılığı olan tərəf qarşı tərəfə üstün gəlir. Bu mənada xüsusən son illərdə sosial şəbəkələrin yaygın bir məlumat və eyni zamanda məlumat kirliliyi mənbəyi olaraq qəbul edilməsi ilə psixoloji hərbi və ona qarşı mübarizənin vacibliyi və əhəmiyyəti artmışdır. Psixoloji hərbi vasitəsi sadəcə silahlı müharibə zamanı istifadə olunmur eyni zamanda sülh və ya atəşkəs dövründə də rəqiblər arasında istifadə olunur. Buna isə “Soyuq Müharibə” adı verilir.

Psixoloji müharibənin əsas hədəfi düşmənin siyasi, iqtisadi, sosial və mənəvi cəhətdən zəif tərəflərini istismar edərək onun döyüş qabiliyyətini, müqavimətini zəiflətmək və qorxutmaqdır.

Psixoloji müharibənin taktik hədəfləri öz cəmiyyətini diri tutmaq, düşmən tərəfin cəmiyyətini sənin tələblərinə itaət etməyə məcbur etmək, düşmən tərəfin komandir heyətinin və əsgərlərinin gücünü müqavimət zəiflətmək və beynəlxalq ictimaiyyəti sənin istəyin doğrultusunda məlumatlandırmasını təmin etməkdir. Psixoloji müharibənin əsas hədəfi düşməni qorxutmaqdır. Qorxan tərəf uduzar, qorxuya müqavimət göstərən tərəf bu müharibədən qalib çıxıb bilər. Qısacası psixoloji hərbin əsas məqsədi informasiya yolu ilə düşməyə qalib gəlməkdir.

Birinci Qarabağ döyüşlərində psixoloji hərbi

Hələ cəbhədə silahlı müharibə başlamadan əvvəl (1988) erməni tərəfi dünya ictimaiyyətini aldatmaq üçün Azərbaycana qarşı psixoloji hərbi vasitələrindən aktiv istifadə etmişdir. Sumqayıt və Bakı hadisələrindən istifadə edən erməni tərəfi dünya ictimaiyyətinə azərbaycanlıları ən yumşaq ifadə ilə "ağressiv xalq" kimi təqdim etmək yolu ilə keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaşayan ermənilərin onlarla birgə yaşa bilməyəcəkləri şəkildə təqdim etməyə çalışdılar. Bu təqdimat eyni zamanda erməni tərəfinin sonradan başladığı müharibənin leqallığını təmin etməyə xidmət edirdi.

Birinci Qarabağ döyüşlərində də Ermənistan tərəfi Azərbaycan dövlətinə və xalqına qarşı aktiv şəkildə psixoloji hərbi vasitələrindən istifadə etdi. Bu mənada Xocalı soyqırımının əsas hədəfi bölgədə mülkü əhali arasında qorxu yaratmaq və məhz Xocalıdan sonra digər rayonlarımızın işğalı bunu deməyə əsas verir. Dağlıq Qarabağ separatçılarının lideri və Xocalı soyqırımının iştirakçısı Serj Sarqisyanın "Xocalıya qədər Azərbaycanlılar bizim mülkü əhalini öldürə bilməyəcəyimizi düşünürdü. Lakin Xocalıda biz bunu edə biləcəyimizi sübut etdik" ifadələri də bunun bariz sübutudur. Birinci Qarabağ döyüşlərində separatçıların lideri Robert Koçaryanın sonradan yazdığı xatirələrində "Ağdama girmədən əvvəl mülkü əhali arasında xəbər yaydıq ki, ermənilər gəlir və şəhəri boşaldın. Beləcə mülkü əhali şəhəri tərk etdi," sözləri bunu deməyə əsas verir. Birinci Qarabağ döyüşlərində Ermənistanın psixoloji hərbi vasitələrindən aktiv istifadə etdiyinə dair nümunələri artırmaq mümkündür. Düşmən tərəfinin psixoloji hərbi metodlarından aktiv şəkildə istifadə etdiyini vurğulamaqda əsas məqsəd xüsusən daxili ictimaiyyəti buna qarşı ayıq tutmaqdır. Tərəflər arasında psixoloji müharibədə balans yalnız 2003-cü ildə Prezident İlham Əliyevin elan etdiyi hücum diplomatiyasından sonra Azərbaycanın lehinə dəyişdi.

Tovuz döyüşlərində Ermənistanın üç psixoloji müharibə məqsədi

Ermənistan tərəfi 2016-cı il döyüşlərində ictimaiyyəti və ordusundakı psixoloji sarsıntı nəticəsində yaranan vəziyyəti lehinə dəyişmək üçün Tovuz döyüşlərində psixoloji hərbi vasitələrindən aktiv istifadə etdi. Ermənistanın Tovuz döyüşlərində psixoloji hərbi cəhətindən 3 əsas hədəfi vardı: Azərbaycan ictimaiyyətini yanıltmaq, cəbhədə döyüşən ordunun müqavimət gücün qırmaq və beynəlxalq ictimaiyyəti aldatmaq. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın xalqa müraciətində də "hər birimizin borcu Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etməkdir. Nəinki döyüş meydanında, həm də kompüter qarşısında", sözləri Azərbaycan ictimaiyyətinin düşmən tərəfinin psixoloji hərbi vasitələrinə qarşı diqqətli olmağa dəvət etməsindən irəli gəlmişdir.

Tovuz döyüşlərində düşmən tərəfi davamlı olaraq yalan məlumatlar yaymaq yolu ilə Azərbaycan xalqının içində qorxu yaratmağa və ordusunun cəbhədə müqavimətini qırmağa çalışırdı. Bunun üçün Ermənistan rəsmiləri yalan məlumatlar yayır və sosial şəbəkələrdə azərbaycanlı adı ilə açılan

hesablardan Azərbaycan ictimaiyyəti arasında çaşqınlıq yaratmaq məqsədi ilə də istifadə edirdi. Lakin Azərbaycan birinci Qarabağ döyüşündən bu sahədə təcrübəli idi və bu sahədə təşkilatlanmış olduğu üçün Yerevan istədiyi nəticəni ala bilmədi.

Azərbaycan generalının şəhid olması hadisəsini psixoloji hər baxımından düşmən tərəfi öz xeyrinə dəyişdirmək istədi. Lakin Müdafiə nazirinin müavini Kərəm Vəliyevin, Bizim generallarımız əsgərin arxasında gizlənmir ön cəbhədə əsgərlərlə birlikdə şəhid olur, sözləri psixoloji hər cəhətindən düşmənin hədəflərinə çatmasına mane oldu. Azərbaycanda ordu generalının və polkovnikin əsgərlərinin yanında ön cəbhə xəttində şəhid olmasına fərqli yanaşmalar olsa da, bu açıqlama ictimaiyyətdə ruh yüksəkliyi yaratdı ki, bu da psixoloji hər baxımından ictimaiyyəti düşməne qarşı birləşdirdi. Tovuz döyüşlərində şəhid olan yüksək rütbəli zabitlərin və əsgərlərin nəşinin qarşılınmasında yaşanan izdiham, Bakıda 10 minlərlə gəncin “Qarabağ bizimdir, bizim olacaq”, “Ya Qarabağ, ya ölüm”, şüarları atması və Prezident İlham Əliyevin çağırışından sonra 10 minlərlə insanın cəbhədə döyüşmək üçün səfərbərlik idarələrində qeydiyyatdan keçməsi düşmənin psixoloji hər vasitələrinin uğursuz olduğunu və Tovuz döyüşlərinin milli oyanışa təkan verdiyini göstərdi.

Beynəlxalq aləmdə informasiya mübarizəsi davam etdi. Ermənistan beynəlxalq aləmdə bizə qarşı istifadə etmək üçün bəzi qüvvələrin dəstəyini almağa və Azərbaycanın öz vətəndaşlarından ibarət qurulan ordusunu ləkələməyə çalışdı. Bu mənada Ermənistan tərəfi müttəfiqlərinin də dəstəyini alaraq, Azərbaycanı beynəlxalq silahlı dəstələrlə əməkdaşlıqla günahlandırmağa çalışdı. 2016-cı il döyüşlərində İŞİD-in Azərbaycan tərəfindən döyüşdüyünü iddia edən düşmən tərəfi Tovuz döyüşlərində, Yaxın Şərqdə döyüşən bəzi silahlı qrupların Azərbaycan tərəfindən döyüşdüyü iddialarını yaydı. Bu xəbərlər əsasən iki mənbədən yayıldı. Birincisi Rusiyadakı erməni diasporu tərəfindən, ikincisi isə Suriyada Ermənilərin müttəfiqi olan PYD\YPG tərəfdarları vasitəsilə.

Beynəlxalq təşkilatların qərarları Azərbaycan üçün psixoloji üstünlük təşkil etdi. Tovuz qarşı erməni hücumu beynəlxalq təşkilatların Azərbaycan lehinə qərar verdiyi bir dövrdə keçirildi. Xüsusilə Ermənistanın ümid bəslədiyi Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı (KTMT) Ermənistanın gözlədiyi qərarı qəbul etməməsi ölkə ictimaiyyətində müttəfiqlərinə olan inamın azalmasına səbəb oldu və təkləndikləri düşüncəsi hakim oldu. Prezident İlham Əliyev, Ermənistan tərəfi gəlsin təkbətək döyüşək, açıqlamasını verərək Ermənistan üstündə bu psixoloji təklənmiş hisslərini artırmağa xidmət edirdi. Bu hadisə bir tərəfdən Ermənistan baş naziri Nikol Paşinyanın 2 il əvvəl KTMT-nin Ermənistandan olan baş katibinə cinayət işi açması ilə əlaqədar idisə, digər tərəfdən Azərbaycanın KTMT-nin üzvləri ilə münasibətlərini inkişaf etdirməsindən irəli gəlirdi. KTMT-nin digər üzvləri Qazaxıstan və Qırğızıstan isə Türk Şurası çərçivəsində Azərbaycana dəstək verdi. Digər tərəfdən, 120 üzvü olan Qoşulmama Hərəkatı da Azərbaycan dəstək verdi.

Müdafiə Nazirliyindən verilən, “Metsamor”u atom elektrik stansiyasını vurmaq imkanlarımız var”, açıqlaması informasiya müharibəsi baxımından Ermənistan bəzi imkanlar verdi. Bunun səbəbi bu açıqlamanın psixoloji hər cəhətindən Ermənistan ictimaiyyəti və ordusu üstündə ciddi bir qorxu yaratması idi və Ermənistan bunu bizim əleyhimizə istifadə etməyə çalışdı. Aydın ki, “Metsamor” açıqlaması uzun zamandır Ermənistan tərəfindən, Azərbaycanın strateji obyektlərini və Mingəçevir su anbarını vura bilərik, açıqlamasına qarşı verilmişdi. Əlbəttə “Metsamor” açıqlaması vermədən Mingəçevirin vurulacağı haqqında informasiyanı istifadə etmək bizlər üçün müsbət nəticələr yarada bilərdi. “Metsamor” açıqlaması Ermənistan tərəfini qısa müddətli maneəver imkanı verdi. Lakin bir tərəfdən Azərbaycanın enerji və nəqliyyat xətlərinə qarşı Ermənistanın təhdid yaratması məlumatının beynəlxalq mediada yer alması, digər tərəfdən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi Hikmət Hacıyevin müdafiə nazirliyinin mətbuat katibinin verdiyi bu açıqlamanı təsdiq etməməsi, erməni tərəfinin bu məsələni daha çox istismar

etmə imkanını əlindən aldı. Digər tərəfdən, ABŞ və Avropada erməni diaspor təşkilatlarının azərbaycanlı diaspor nümayəndələrimizə fiziki hücumu "Metsamor" məsələsinin ikinci plana keçməsinə səbəb oldu.

Azərbaycan diaspor nümayəndələrinin dünyanın bir çox ölkəsində xüsusən ABŞ və Avropada təşkil etdiyi tədbirlər əslində illərdir bu sahədə aparılan işlərin müsbət nəticəsidir. Diaspor nümayəndələrimiz daha təşkilatlı idi, birgə şüarlar səsləndirə bilirdi, əllərində kifayət qədər bayraq və plakat vardı və hətta bu sahədə 100 ildən çox təcrübəsi olan erməni diasporuna qarşı "döyüşməyi" bacardığını göstərdi. Əlbəttə bu uzun illərdir rəqibsiz olduğunu hiss edən erməni diasporunu ciddi şəkildə qəzəbləndirdi və Los-Ancelesdə və Brüsseldə azərbaycanlılara hücum çəkməyinə səbəb oldu. Erməni diasporunun əsas məqsədlərindən biri aktivləşən Azərbaycan diasporunun gözünü qorxutmaq və müqavimət gücünü qırmaq idi. Bunu nəzərə alaraq bundan sonra diaspor təşkilatları aktiv bir şəkildə fəaliyyətini davam etdirməlidir.

Digər tərəfdən, rəqibin səhvlərini istifadə edərək hüquqi yoldan onlara qarşı mübarizəni tamamlamaq lazımdır. Leyhimizə çıxacaq hüquqi nəticələr ermənilər üstündə psixoloji qalibiyyət imkanlarını yarada bilər və onların aqressiv tərəf olaraq adlandırılmasına səbəb ola bilər. Bu hadisələr ermənilərin qurban və məsum olmadığını göstərmək üçün imkan yaradır. Lakin insan hüquqları və mülkiyyət hüquqlarını müdafiə edən ölkələrin mərkəzində azərbaycanlılara qarşı hücumları beynəlxalq xəbər agentlikləri leyhimizə xəbər olaraq vermədi. Deməli bu sahədə daha çox işlənilməlidir. Əlbəttə sosial medianın varlığı, Azərbaycanda xarici dil bilən gənclərin sayının keçmiş illərə nisbətən çox olması, Azərbaycan dövlətinin xarici əməkdaşlıq imkanları, diplomatlarımızın keçmiş illərdə qurduqları əlaqələr və diasporumuzun mütəşəkkil fəaliyyəti bu sahədəki güc balansını dəyişəcək imkana sahibdir.

Nəticədə Tovuz döyüşləri psixoloji müharibə vasitələri cəhətindən də tərəflər üçün bir test oldu. Hərbi və diplomatik sahədə olduğu kimi psixoloji hərbi cəhətdən də bu döyüşləri uzun-uzun analiz etməyə ehtiyac vardır. Bu analizlər bundan sonra atəşkəs və döyüş zamanlarında bizim növbəti addımlarımızı müəyyənləşdirməyimizə və düşmənin addımlarını təxmin etməyimizə imkan yaradacaqdır.

Psixoloji qələbə Ermənistanda siyasi qarşıdurma və mərkəzi hakimiyyətin tez-tez dəyişməsinə səbəb ola bilər. Nəticədə cəbhədəki erməni ordusu başsız qalıb dağıla bilər və ya ordu daxili siyasi mübarizəyə cəlb oluna bilər ki, bu da cəbhədə üstünlük Azərbaycan tərəfinə keçə bilər. Ən başlıcası erməni zabit və əsgərlərinin müqavimət gücü ortadan qalxar, Azərbaycan ordusu daha çox itki vermədən ölkə torpaqlarını işğaldan azad etmə imkanı əldə edər.

Dr. Cavid Vəliyev, Beynəlxalq Münasibətlər Təhlili Mərkəzinin şöbə müdiri

Yazıda əks olunmuş fikirlər müəlliflərə məxsusdur və Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzinin mövqeyini əks etdirməyə bilər.